



Миллий адабиёт ва санъатнинг ахволи кийин ва номутаносиб ҳолатда эди. Шахсга сигинишнинг рутубатли иклимига карамай ижодий ҳаёт сўнмади, ёзувчилар ва адабиётшунослар катори кенгайди. 1934 йил мартда Тошкентда Ўзбекистон ёзувчиларининг съезди бўлди ва унда Республика Ёзувчилар уюшмаси ташкил килинди.

Ўзбек ёзувчиларининг номлари жаҳонга кенг ёйила бошлади. Гафур Гулом, Ойбек, ўайратий, Хамид Олимжон, Абдулла Каххор, Ойдин Собирова, Усмон Носир, Комил Яшин ва бошқаларнинг асарларида халқнинг ижтимоий ҳаёти ва анъаналари, меҳнат қаҳрамонлари, шижоати каби хусусиятлар ўз бадиий ифодасини топган.

Лекин 30-йилларда кучайган маъмурий буйруқбозлик тизими ва шахсга сигиниш мафкураси ижод ахлини, қолаверса республиканинг маданий ҳаётини бўғиб бошлади. Ижодни партиявийлик ва ягона мафкурага бўйсундирилиши ҳаётни бадиий тасвирида вулгар-социал кўринишларга кенг йўл очди. Партия томонидан янги ҳаётни қуйлашга бўлган чакирик ва мажбурий чеклашлар ижодий жараёнда тарихий ўтмишни бир томонлама тасвирлашга олиб келди.

Адабиётда борликни, мураккаб ижтимоий муаммоларни бўйаб кўрсатиш, ҳато ва камчиликлар ҳақида сукут саклаш зарурий шарт бўлиб қолди.

Миллий маданият 30-йилларда каттик фожиага учради. Инсон ҳақ-ҳуқуқларининг поймол килиниши кучайди. Абдулла Кодирӣ, Чўлпон, Фитрат, Шокир Сулаймон, Зиё Саид, Элбек, Боту, Аъзам Аюб, Усмон Носир, Қосим Қорокин каби миллатнинг етук зиёлилари қатагон қилинди ва халқимиз уларнинг асарларини ўқишдан узок вақт маҳрум бўлди.

40-йиллар охирида фан ва маданият ходимларини қатагон қилишлар давом этди. ВКП (б) МКнинг 1946 йил «Звезда» ва «Ленинград» журналлари ҳақидаги қарорлари қатагонлар янги тўлкинининг гоъвий асоси бўлиб хизмат қилди. Шу пайтдан бошлаб адабиёт ва санъатда ижодий демократик ривожланиш узок йиллар давомида сунъий

таъкиб килинди, жойларда хурфикрлилик сикувга олинди.

Марказнинг кўрсатмаларига асосланиб, республиканинг партия органлари ижодий зиёлиларга қарши кураш олиб бордилар. Уларнинг асарларидаги миллий гоялар уларни айблаш учун фойдаланилди. Ёзувчи ва шоирларнинг асарларида ўрта аср ва инкилобгача бўлган даврдаги халқ тарихини, маданиятини бадиий тасвирлаш-ўтмишни қўмсаш, идеаллаштириш деб айбланди ва уларга «миллатчи» деган тамгалар ёпиштирилди. Шу қабилда Ойбек, Абдулла Каххор, Миртемир, Шайхзода ва бошқа ўзбек ёзувчилари қораланди.

1951 йил августда республика матбуотида «қатор шоир ва ёзувчиларнинг ижодида мафкуравий оғишлар» мавзусида мақола чоп этилди. Унда Туроб Тўла, Камтар Отабоев, Миртемир, Собир Абдулла, Хабибий каби ижодкорлар миллатчиликда ва пантуркчиликда айбланиб, танқид қилиндилар. Шунингдек, Ойбек, Х. Зарифов, Х. Ёкубов, Саид Аҳмад, И. Султонов ва бошқалар «ўзбек совет адабиёти вазифаларидан четда туриш»да ва «жиддий гоявий ҳатоликлар»га йўл қўйганликда айбландилар.

1951 йилда Максуд Шайхзода, Шукрулло Юсупов, ўулом Алимов ва бошқа бир қатор ижодкорлар «антисовет миллатчилик фаолияти» да айбланиб қамолқа олиндилар ва 25 йиллик қамол қажосига ҳукм қилиндилар. Шу йиллари җамиятшунос олимлардан бир гуруҳи, қунончи, файласуф В. Зоҳидов, иқтисодчи А. Аминовлар пантуркизмни ташвиқот қилишда ва буржуа-миллатчиликда айбланиб, таъкиб қилинди.

Қатагон қилинган санъат, фан ва маданият арбоблари муқабил тузум даврида ҳақ-ҳуқуқсизлик қурбони бўлдилар.

Адолат бир қадар қарор топиб, шахсга сиғиниш ва унинг оқибатларини тузатиш учун олиб қорилган қурашлардан кейин асоссиз қатагон қилинган маданият ва фан арбоблари оқландилар.